

4. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО.

УДК: 340.134:343.45

Оксана Гомотюк,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри документознавства,
інформаційної діяльності та українознавства
Тернопільського національного
економічного університету

Тетяна Сліпченко,

кандидат економічних наук, магістр права,
старший викладач кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Тернопільського національного
економічного університету

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Проаналізовано процес становлення та розвитку правового регулювання відносин у сфері захисту комерційної таємниці, обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення чинного вітчизняного законодавства в сфері захисту комерційної таємниці, досліджено зарубіжний досвід правового регулювання комерційної таємниці.

Ключові слова: комерційна таємниця, правове регулювання, конкурентне середовище, інформація, господарська діяльність.

Гомотюк О., Сліпченко Т.

Генезис правового регулирования отношений в сфере защиты коммерческой тайны

Проанализирован процесс развития правового регулирования отношений в сфере защиты коммерческой тайны, обоснованы предложения по совершенствованию действующего отечественного законодательства в сфере защиты коммерческой тайны, исследован зарубежный опыт правового регулирования коммерческой тайны.

Ключевые слова: коммерческая тайна, правовое регулирование, конкурентная среда, информация, хозяйственная деятельность.

Gomotiuk O., Slipchenko T.

Genesis of legal regulation of relations in the sphere of commercial secrets protection

The process of formation and development of legal regulation of relations in the sphere of commercial secret protection is analyzed, proposals on the improvement of current domestic legislation in the field of commercial secret protection are substantiated, foreign experience of legal regulation of commercial secrets has been researched.

Keywords: commercial secret, legal regulation, competitive environment, information, economic activity.

Актуальність статті. Розвиток в Україні ринкових відносин, формування інформаційного типу суспільства та посилення конкурентної боротьби в економічній сфері актуалізувало проблему забезпечення

належного правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною комерційної таємниці, яке є важливим завданням в рамках реалізації державної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму. Неповнота та непослідовність положень окремих нормативно-правових актів з питань регулювання відносин щодо комерційної таємниці, невизначеність характеру та змісту прав на комерційну таємницю, способів щодо їх охорони, нерозвиненість правозастосовної, зокрема судової практики у цій сфері, зумовлює актуальність розробки даної проблематики та пошуку оптимальних, ефективних рішень.

Постановка проблеми. На сьогодні відносини, які пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права та визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин, проте потреба у чіткому визначенні поняття та ознак комерційної таємниці, форм та способів правового захисту прав на комерційну таємницю, зумовлюється посиленням економічної конкуренції в умовах розвитку ринкових відносин в Україні, що скеровує до висновку про необхідність проведення ґрунтовних досліджень правового регулювання відносин у сфері захисту комерційної таємниці з подальшим практичним апробуванням результатів дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо змісту та особливостей комерційної таємниці завжди викликало багато дискусій. Правовідносини у сфері комерційної таємниці регулюються нормами Цивільного, Кримінального, Господарського кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, підзаконними нормативно-правовими актами та низкою законів. Серед яких слід відзначити Закони України: «Про інформацію» [1]; «Про інвестиційну інформацію» [2]; «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3]; «Про науково-технічну інформацію» [4]. Питання врегулювання правового режиму охорони та захисту комерційної таємниці досліджують науковці різних галузей права, зокрема, Г. Андрощук, В. Бажанова, Д. Гетманцева, Л. Дадерко, А. Дідук, В. Дозорцева, О. Константінова, О. Кохановська, Д. Маріц, О. Мацегорін, Ю. Носік, О. Паєнко, Я. Пашинська, Н. Попова, М. Ситницький, Л. Топалова, А. Чобот та ін. Однак дискусійність питань, пов'язаних з інформацією, яка є секретною, не втрачає своєї актуальності.

Метою наукової статті є обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних із комерційною таємницею на основі комплексного аналізу чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією зі складових правового регулювання конкуренції є визначення статусу комерційної таємниці і забезпечення її охорони. За існуючими оцінками останніх років комерційна таємниця істотно впливає на розвиток економіки як на мікро-, так і на макрорівні, що зумовлено зростанням рівня технологічного розвитку і глобальними економічними процесами. Проаналізувавши законодавчі акти, що стосуються правового регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу комерційної таємниці, можна зробити висновок, що розвиток законодавства про комерційну таємницю в Україні відбувався у таких основних напрямках, як: 1) узагальнення положень Законів України «Про підприємства в Україні» та «Про інформацію» щодо комерційної таємниці; 2) врегулювання на законодавчому рівні можливості доступу органів державної влади до комерційної таємниці; 3) забезпечення збереження комерційної таємниці в контексті захисту від недобросовісної конкуренції; 4) врегулювання питань відповідальності за правопорушення, пов'язаних з комерційною таємницею.

Новітній етап розвитку законодавства про комерційну таємницю в Україні було започатковано з прийняттям 16 січня 2003 р. Цивільного [5] та Господарського [6] кодексів. ЦК України, крім принципового визнання інформації самостійним видом об'єктів цивільних прав, закріплює досить вдале визначення комерційної таємниці, розкриває зміст прав на комерційну таємницю, визначає засади охорони комерційної таємниці, наданої органам державної влади. ЦК та ГК України відносять комерційну таємницю до об'єктів прав інтелектуальної власності й мають однакові підходи до встановлення строку надання їй правової охорони. Кодекси регулюють інформаційні відносини, в тому числі щодо комерційної таємниці, також і в зобов'язальних правовідносинах, як це має місце, наприклад, у розділах про договори підряду, транспортування, експедирування, страхування, комерційної концесії, договори простого товариства, агентські договори, договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Даний етап розвитку українського законодавства про комерційну таємницю не вичерпується лише прийняттям ЦК і ГК України. Сюди ж належить набуття чинності 01 вересня 2005 року Цивільним процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України [7], в яких, згідно принципу гласності судочинства, вирішується питання розкриття комерційної таємниці перед судами.

Переймаючи досвід окремих зарубіжних країн, враховуючи правозастосовну практику Європейського Суду з прав людини, а також безпосередньо зіштовхнувшись з засекречуванням актуальної суспільно-значущої інформації, Верховна Рада України у квітні 2003 року внесла доповнення до Закону України «Про

інформацію» такого змісту: «інформація з обмеженим доступом може бути поширена без згоди її власника, якщо ця інформація є суспільно значимою, тобто якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист» [1]. На сьогодні до профільних комітетів Верховної Ради України вносилися на розгляд два законопроекти про комерційну таємницю. Перший проект Закону «Про комерційну таємницю» внесений на розгляд 07 січня 1999 року № 4188, другий законопроект внесений на розгляд 20 лютого 2004 року № 5180. Незважаючи на позитивні сторони, обидва законопроекти містять низку зауважень та потребують внесення відповідних коректив. Також, законопроектні нароби в напрямку вдосконалення правового забезпечення функціонування комерційної таємниці в Україні містяться в законопроекті «Про основні положення охорони комерційної таємниці в Україні» № 51801 [8]. В даному законопроекті визначено власника комерційної таємниці, регламентовано умови віднесення інформації до комерційної таємниці, а також врегульовано деякі трудові відносини з приводу комерційної таємниці.

Водночас необхідно відзначити, що питання про доцільність регулювання відносин щодо комерційної таємниці окремим законом є дискусійним. Так, проф. О. П. Сергеев притримується точки зору, що приймати спеціальний закон про охорону комерційної таємниці не потрібно, оскільки цілком достатньо чіткого поняття комерційної таємниці, визначення змісту прав її володільця та способів їх ефективного захисту. Такий підхід, орієнтований на культуру правозастосування, слід визнати цілком обґрунтованим, оскільки він враховує специфіку методу правового регулювання у приватноправовій сфері, зокрема, принцип диспозитивності [9].

Протилежна позиція щодо необхідності прийняття окремого закону про комерційну таємницю пов'язана з негативною оцінкою того, що законодавство оперує лише загальними принципами права на інформацію, уникаючи конкретизації механізму впровадження його в життя. На думку І. Мухамедшина, в сучасних умовах прийняття такого закону є досить актуальним і сприятиме забезпеченню національних інтересів, а також перешкоджатиме неправомірному та безоплатному використанню вітчизняних ноу-хау закордонними фірмами. Доцільність прийняття в Україні спеціального закону про комерційну таємницю К. Шестопалов вбачає у зв'язку з необхідністю врегулювати питання визначення, використання, поширення, зберігання та захисту комерційної таємниці [9, 34].

Для більш змістовного обґрунтування напрямків розвитку правового регулювання відносин в сфері захисту комерційної таємниці, вважаємо за необхідне звернутись до зарубіжного досвіду правового регулювання даних відносин. В даному контексті говоримо про дві групи країн: в яких прийнято спеціальне законодавство про комерційну таємницю та країни, в яких немає спеціального законодавства про комерційну таємницю.

До першої групи відносимо країни, в яких прийнято єдиний закон про комерційну таємницю, який об'єднує положення про створення режиму комерційної таємниці, захисту права на комерційну таємницю в трудових відносинах, відносинах з державними контролюючими, правоохоронними органами, органами господарського керівництва, заходи відповідальності за порушення права на комерційну таємницю (Республіка Молдова, США, Канада). З певною часткою умовності, до зазначеної групи можна віднести і Великобританію, законодавство про комерційну таємницю якої складають судові прецеденти і Закон «Про порушення конфіденційності» 1981 року. В ряді країн даної групи відносини з приводу комерційної таємниці регулюються торговим, патентним, кримінальним законодавством, законодавством про недобросовісну конкуренцію (ФРН, Японія, Австрія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Болгарія). В Австрії, Чехії норми про комерційну таємницю закріплені в торгових кодексах, спеціальних законах про захист конкуренції. У Болгарії положення про комерційної таємниці містяться в Законі «Про захист конкуренції».

Проте у Франції, Італії, Австралії, Нідерландах захист права на комерційну таємницю здійснюється на основі застосування загальних норм цивільного, кримінального, трудового права при відсутності спеціального законодавства.

Незважаючи на певні відмінності в підходах до вирішення питання про правовий захист комерційної таємниці, можна виділити деякі загальні тенденції: відсутність спеціального нормативно-правового акту про комерційну таємницю не виключає регулювання всіх аспектів використання комерційної таємниці у господарській діяльності (зокрема, тих, які знайшли відображення в спеціальних законах про комерційну таємницю в ряді країн); допуск державних правоохоронних, контролюючих органів, органів господарського керівництва до комерційної таємниці в межах, встановлених законодавством; покладання обов'язку на органи державного керівництва зберігати і не розголошувати отриману комерційну таємницю; посилення відповідальності, аж до кримінальної, для державних службовців за розголошення комерційної таємниці; захист комерційної таємниці на локальному рівні; віднесення порушення права на комерційну таємницю до однієї з форм недобросовісної конкуренції.

Аналіз національного законодавства, спеціальної наукової літератури з питань комерційної таємниці, досвіду окремих зарубіжних країн свідчить про доцільність прийняття спеціального закону, спрямованого на правове регулювання відносин в сфері захисту комерційної таємниці. Законодавець заклад основу регламентації відносин у сфері комерційної таємниці, проте в законах і підзаконних актах, що визначають її правовий режим, багато декларативних норм і прогалин. ГК України та ЦК України також вказують на необхідність подальшого впорядкування відносин, що складаються з приводу комерційної таємниці, спеціальним законодавчим актом.

Перспективи подальшого розвитку українського законодавства про комерційну таємницю уявляються невіддільними від процесів гармонізації та зближення приватного права в Європі. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів має сприяти інтеграції України в європейські економіко-політичні процеси та комплексному реформуванню зовнішньо-торговельного режиму України.

Висновки. Незважаючи на широке коло правових інститутів та способів захисту комерційної таємниці, питання пов'язані з її захистом є актуальними. Відсутність спеціального нормативного акта, який регулював би відносини, що виникають із приводу комерційної таємниці, неповнота та невідповідність правових норм, які регулюють однакові суспільні відносини, породжують проблемні питання у правозастосовній діяльності. Викладене дає підставу констатувати, що комерційна таємниця є найбільш універсальним серед інших об'єктів права інтелектуальної власності, а законодавство України, що регулює питання, пов'язане з інформацією, посідає окреме місце у системі права і є міжгалузевим інститутом, до складу якого входять норми конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та інших галузей права. Проаналізувавши генезу розвитку правового режиму комерційної таємниці, можна зазначити, що законодавство України про комерційну таємницю є історично обумовленим і на сучасному етапі активно розвивається за різними визначеними напрямками. Крім змістовного наповнення нормативно-правової бази, присвяченої комерційній таємниці, також спостерігається значне розширення форм правового регулювання, в т.ч. міжнародними актами, кодифікованими законами, локальними актами підприємств тощо. Разом з тим, розвиток законодавства України про комерційну таємницю не позбавлений таких недоліків, як неточності або суперечності у правовому регулюванні ЦК і ГК України з цієї проблематики. Дані недоліки нормативної бази з питань прав на комерційну таємницю в Україні можуть бути зневільовані в рамках гармонізації законодавства України з міжнародно-правовими та європейськими стандартами у сфері охорони прав на комерційну таємницю, зокрема, шляхом прийняття спеціального закону про комерційну таємницю.

Вважаємо, що необхідність прийняття Закону України «Про комерційну таємницю» зумовлена двома обставинами: практичною потребою в регламентації певної групи суспільних відносин, що виникають у зв'язку з комерційною таємницею, які не урегульовані нормами права; відсутністю законів, здатних виконати дану функцію.

Список використаних джерел

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 8 вересня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
3. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>
4. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>.
5. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 р. № 435-IV– [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Господарський кодекс України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
8. Світличний О. П. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України / [Електронний ресурс]. О. П. Світличний // Публічне право. – 2014. – № 1. – С. 188–194. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_1_27.
9. Харченко В. Б. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та категорія кримінального права / В. Б. Харченко // Вісник господарського судочинства. – 2015. – № 1. – С. 79–87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/550-intelrktual/14589-2011-01-18-06-24-00.html>.

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro informaciu» [The Law of Ukraine «Pro informaciu»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian]*
2. *Zakon Ukrainy «Pro investytsiynu diyalnis» [The Law of Ukraine «Pro investytsiynu diyalnis»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> [in Ukrainian]*
3. *Zakon Ukrainy «Pro zakhyst vid nedobrosovisnoyi konkurenciyi» [The Law of Ukraine «Pro zakhyst vid nedobrosovisnoyi konkurenciyi»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian]*
4. *Zakon Ukrainy «Pro naukovo-tekhnichnu informatsiyu» [The Law of Ukraine «Pro naukovo-tekhnichnu informatsiyu»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12> [in Ukrainian]*
5. *Tsyvilnyy kodeks Ukrainy. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>*
6. *Hospodarskyy kodeks Ukrainy. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>*
7. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>*
8. *Svitlychnyy O. P. Komertsyina tayemnytsya yak obyekt prava intelektualnoyi vlasnosti ta mizhhaluzevyy institut v systemi prava ta zakonodavstva Ukrainy (2014) [Commercial secret as an object of intellectual property rights and an interdisciplinary institute in the system of law and legislation of Ukraine]. Publichne pravo. - Public law, 1, 188-194. [in Ukrainian].*
9. *Kharchenko V. B. Komertsyina tayemnytsya yak obyekt prava intelektualnoyi vlasnosti ta katehoriya kryminalnoho prava (2015) [Commercial secret as an object of intellectual property rights and a category of criminal law]. Visnyk hospodarskoho sudochynstva. - Bulletin of economic proceedings, 1, 79-87. [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 15.06.2018.